

CỬA NGÕ ĐÔ THỊ

TS. KTS Đào Ngọc Nghiêm

Cổng phía Tây thành phố Lund - Thụy Điển

Hà Nội và TP. Hồ Chí Minh gần đây đặt vấn đề xây dựng các cửa ngõ thành phố. Đây là vấn đề không chỉ thuộc phạm vi của các nhà chuyên môn mà còn là sự quan tâm chung của toàn xã hội. Hiện tại, đã có nhiều ý kiến trái ngược nhau. Cách đặt vấn đề ở các thành phố này chưa rõ, hiểu chưa đúng về thế nào là cửa ngõ của thành phố. Cửa ô trước đây của một thành phố nhỏ vài chục vạn dân, nay đã lên đến vài triệu người. Vậy, các thành phố lớn trên thế giới họ làm cửa ngõ thành phố như thế nào? Đây là vấn đề cần tiếp tục bàn thảo, không nên vội vã, tránh lãng phí vốn ngân sách Nhà nước. Bài viết này mong muốn đóng góp một phần vào việc làm rõ những khái niệm trên và rất mong nhận được sự đóng góp của dư luận.

1. Cửa ngõ trong đô thị là yêu cầu tất yếu

Các đô thị cổ từ thời phong kiến đều hình thành “cửa ô” và được hiểu là lối ra vào thành cổ, có đóng, mở; xét về không gian sử dụng thì còn là nơi đánh dấu sự chuyển tiếp không gian, chuyển tiếp phương thức quản lý đô thị. Nghiên cứu về kinh đô Thăng Long, nhiều chuyên gia đã xác định có thời kỳ có 6 cửa ô, có lúc tới 11 và cả 16 cửa ô. Thực tiễn đến nay chỉ có Ô quan Chưởng là còn tồn tại; còn lại chỉ là địa điểm di tích với những tên gọi như: Ô Cầu Giấy, Ô Chợ Dừa, Ô Yên Phụ, Ô Đống Mác. Tuy rằng còn khác nhau về mô tả nhưng giải pháp “bảo tồn” cửa ô thì dễ thống nhất. Một số đô thị ở cả nước ngoài và trong nước tại vùng giáp ranh giữa đô thị với vùng hành chính lân cận còn có hình thức “cổng chào” được dựng cố định hoặc dịp kỷ niệm lớn với mục đích xác lập địa giới và chào đón khách vào đô thị. Cổng chào có thể là không gian kín hoặc chỉ là một “panô” hay một công trình kiến trúc, một công trình “điều khiển”... Đôi nơi cổng chào được xây dựng trong những dịp thắng lợi lớn về quân sự hay sự kiện lịch sử trọng đại còn gọi là Khải Hoàn Môn như ở Paris (Pháp), Roma (Italia), Saint Petersburg (Nga), Bình Nhưỡng (Triều Tiên)... Những cổng chào loại này thường không bị ấn định bởi địa giới hành chính mà thường được xây dựng ở nơi xảy ra hoặc tổ chức nghi lễ cho sự kiện lịch sử.

Vài thập kỷ gần đây nhiều đô thị có chủ trương xây dựng và quan tâm đến “Cửa ngõ đô thị” với chức năng là điểm mốc không gian bắt đầu vào đô thị được xác lập tại một thời điểm nhất định. Đây là một không gian, một hình ảnh gây ấn tượng, tạo một thụ cảm thẩm mỹ cho người vào đô thị hay từ đô thị ra về tính đặc trưng, văn hoá - lịch sử - xã hội của đô thị. Cửa ngõ đô thị thường gắn kết với các trục đường giao thông lớn bao gồm cả đường bộ, đường thủy và đường hàng không. Với ý nghĩa như vậy rõ ràng phải có sự nghiên cứu, định hướng tổ chức không gian ngay từ trong quy hoạch chung xây dựng đô thị và tiếp đó là cụ thể hoá trong các quy hoạch chi tiết. Nhìn lại quy hoạch các đô thị đã nghiên cứu và được phê duyệt có thể thấy rõ phần lớn các quy hoạch chưa đề cập được đến yêu cầu này nên khi

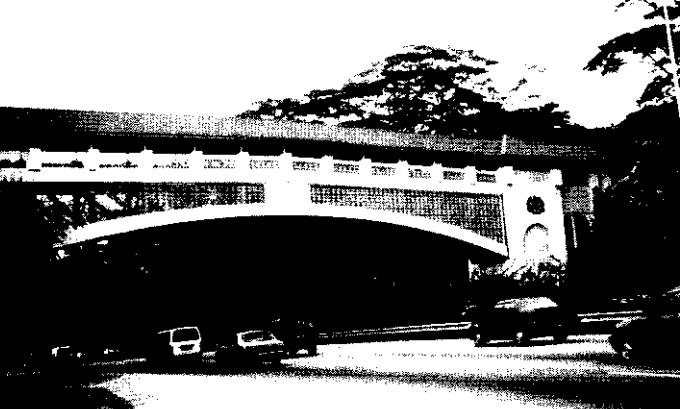
có nhu cầu xây dựng thường rất khó lựa chọn vị trí hoặc lúng túng về lựa chọn giải pháp không gian để vừa phù hợp với vị trí mà lại đạt được nội dung như mong muốn. Bài học về lựa chọn phương án “Cửa ô Nam Hà Nội” để chuẩn bị xây dựng trong dịp kỷ niệm 1000 năm Thăng Long - Hà Nội là một minh chứng cụ thể. Do không khống chế về các định hướng không gian xác lập trong quy hoạch nên các phương án được nghiên cứu rất khác nhau về hình thức không gian. Có tác giả đề xuất như một cổng chào, có tác giả đề xuất là nhóm tượng đài, điêu khắc, lại có tác giả đề xuất là khu cảnh quan với tổ hợp các công trình kiến trúc...

Đương nhiên về lý luận có thể từ một mục tiêu được diễn đạt bằng nhiều ngôn ngữ chuyên ngành khác nhau song với ý nghĩa là “Cửa ngõ đô thị” thì lúng túng về phương pháp để diễn đạt trước hết nên được xem là trách nhiệm của Quy hoạch xây dựng. Phải chăng khái niệm “Cửa ngõ đô thị” cần được quan tâm và xác lập định hướng ngay từ trong Quy hoạch xây dựng đô thị.

2. Các yếu tố tác động đến tổ chức không gian Cửa ngõ đô thị

Xin thử nêu khái quát về một số yếu tố sau:

- **Cửa ngõ đô thị chỉ nên bố trí ở các trục đường giao thông chính bao gồm cả đường bộ, đường thủy, đường hàng không.** Việc lựa chọn vị trí cụ thể tùy thuộc vào sơ đồ tổ chức không gian, mạng lưới giao thông của đô thị. Trong một số hội thảo gần đây không ít chuyên gia cho rằng chỉ nên xác định cửa ngõ gắn với giao thông đường bộ. Với thực trạng như hiện nay thì giao thông đường bộ là chủ yếu nhưng một số đô thị có sông, có cảng hàng không như Hà Nội, TP. Hồ Chí Minh rất cần xác định cửa ngõ vào các đô thị từ các luồng giao thông này. Tại Hà Nội sau khi được tặng danh hiệu “Thành phố vì hoà bình” đã có chủ trương từ hướng sân bay Nội Bài, sau khi qua cầu Thăng Long đến giáp ranh nội đô sẽ tổ chức xây dựng công viên hữu nghị với công trình chủ thể là tượng đài Thành phố Hoà Bình; đây được xem như là cửa ngõ phía Bắc của Hà Nội với ý nghĩa là thông điệp về hoà bình, hữu nghị cho du khách quốc tế vào Hà Nội.

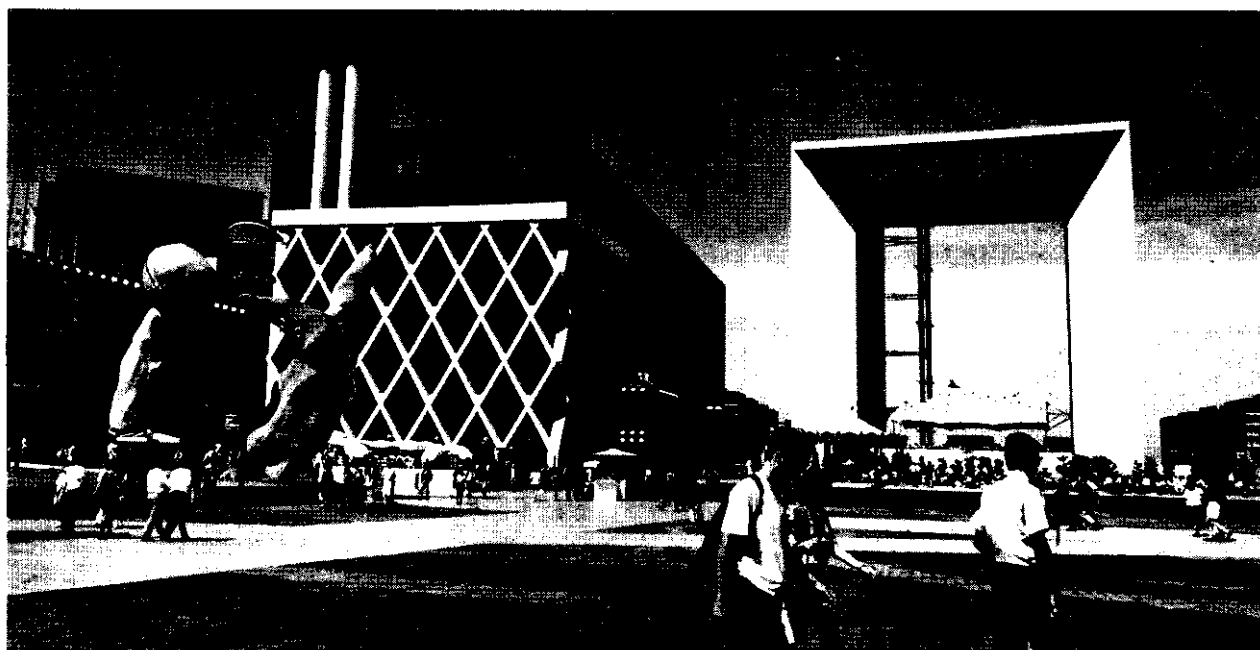

Một lối vào của thủ đô Kuala Lumpur, Malaysia

- **Cửa ngõ đô thị phải là tổ hợp không gian cảnh quan,** cửa ngõ thường gắn với giao thông do vậy để cảm nhận được cần có thời gian nhất định thông qua thụ cảm từ một không gian đủ rộng được quản lý và xây dựng theo định hướng nhất định. Trong không gian này có công trình chủ thể với tính chất được xác định theo qui hoạch. Đó có thể là công trình biểu tượng như điêu khắc, tượng đài hoặc công trình kiến trúc làm điểm nhấn cho cả khu vực hay khu công viên cây xanh mang tính đặc trưng về văn hoá, lịch sử. Như vậy không nên hiểu cửa ngõ đô thị chỉ là một vị trí, một khu đất cụ thể nào mà phải là cả khu vực với qui mô vài chục ha. Cửa ngõ (cửa ô) Nam Hà Nội lúc đầu được phác thảo trong qui mô lớn hơn 20ha song qua hội thảo, nghiên cứu đã phải mở rộng tới qui mô gần 100ha.

- **Cửa ngõ đô thị phải mang tính đặc trưng về một lĩnh vực nào đó cho đô thị.** Lịch sử phát triển các đô thị Châu Âu cho thấy sự quan tâm và hình thành cửa ngõ đều mang tính đặc trưng cho đô thị. Các đô thị lớn ngày nay kể cả với Việt Nam đều có xu hướng hình thành các cửa ngõ như là một biểu tượng đặc trưng để nhận biết đô thị. Mỗi đô thị có nhiều cửa ngõ vì vậy trong qui hoạch phải xác định chức năng riêng biệt cho từng cửa

ngõ... Thông thường chức năng này được xác định bởi địa danh nơi xây dựng hoặc tính chất luồng giao thông vào tại đây và chức năng công cộng của khu vực cửa ngõ. Nhìn ra một số đô thị ở nước ngoài thấy rõ có không ít cửa ngõ được tổ chức thành công như: khu vực tượng Nữ thần Tự do đã trở thành điểm mốc, hình ảnh tượng trưng từ đường thuỷ vào thành phố New York (Mỹ), Cổng Ladeffence (Pháp) vừa là công trình kiến trúc gắn với không gian công cộng (quảng trường) là cửa ngõ biểu tượng thành công vào khu vực Paris mới. Mỗi cửa ngõ chỉ nên có tính đặc trưng, biểu tượng của đô thị về một mặt nào đó chứ không nên cho rằng cửa ngõ nào cũng phải là biểu tượng đầy đủ của đô thị. Mỗi đô thị đều mong muốn tạo dựng bộ mặt đô thị riêng ở cửa ngõ ra vào đô thị. Thông thường cửa ngõ không chỉ là công trình kiến trúc hay điêu khắc, tượng đài mà là tổ hợp không gian có qui mô nhất định theo dạng tuyến hay diện với công trình chủ thể mang tính đặc trưng nhất định về văn hoá - lịch sử. Các KTS mà trước hết là các nhà qui hoạch có vai trò nhất định trong xác lập từ qui hoạch đến thiết kế cụ thể. Xin đề cập vài vấn đề trên để mong được trao đổi tiếp góp phần vào đổi mới cách làm qui hoạch và giải pháp cụ thể cho từng cửa ngõ đô thị. ☑

Cổng lớn ở La Défense, Paris